

دانش و پژوهش در علوم تربیتی - برنامه‌ریزی درسی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان (اصفهان)

شماره نوزدهم - پاییز ۱۳۸۷

صص ۶۰ - ۴۵

کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره به‌منظور ارائه چارچوب ادراکی مناسب برای نظام آموزش عالی کشور

محبوبه سادات فدوی^۱ - علیرضا یوسفی^۲

نادرقلی قورچیان^۳ - سید هاشم گلستانی^۴

چکیده

هدف از این مقاله بررسی وضعیت کرسی‌های نظریه‌پردازی در ایران و جهان و ارائه چارچوب ادراکی مناسب برای نظام آموزش عالی ایران به‌منظور نظریه‌پردازی و تولید علم است. این پژوهش یک تحقیق کیفی از نوع گراند تئوری می‌باشد. روش جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از اسناد و مدارک و مصاحبه آزاد با ۳۰ نفر از اعضای هیأت علمی دانشگاه‌های آزاد و دولتی صورت گرفت که پس از انجام مصاحبه متن آن بر روی کاغذ پیاده شده و به روش ۱۰ مرحله‌ای استروبرت تجزیه و تحلیل شد. نتایج نشان

*- این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکتری رشته مدیریت آموزش عالی واحد علوم و تحقیقات تهران می‌باشد.
۱- دانش‌آموخته مدیریت آموزش عالی واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی (نویسنده مسؤول)
Email: Mahboube_fadavi@yahoo.com

۲- دانشیار دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

۳- استاد تمام وقت واحد علوم و تحقیقات تهران

۴- استاد رشته فلسفه و رئیس دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی (واحد خوراسگان)

داد، مهمترین الزامات نظریه‌پردازی، وجود استقلال فکری و فضای آزاداندیشی در دانشگاه از طریق برپایی کارگاه‌های مختلف از قبیل تفکر خلاق، نقد سازنده و ... است. بر این اساس صاحب کرسی با مهارت‌هایی همچون؛ رهبری، مدیریتی، دانش‌پژوهی و به‌عنوان مهمترین حلقه اتصال در درون نظام و ارتباط با بیرون از نظام و شناسایی ظرفیت‌های موجود به‌عنوان عنصر اصلی در این جایگاه نقش مؤثری ایفا می‌نماید.

کلید واژه‌ها: کرسی نظریه‌پردازی، نظریه‌پردازی، نقد و مناظره علمی، آموزش عالی، مدیریت آموزش عالی.

مقدمه

تغییر و تحولات گوناگونی در درون آموزش عالی یا محیط پیرامونی آن در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی، آموزش عالی را به بازنگری در نحوه مدیریت و رهبری فراخوانده است. در واکنش به این تغییرات متخصصان آموزش عالی باید تلاش کنند به جای برخورد منفعل، برخورد فعال داشته باشند و به جای واکنش در برابر بحران‌ها به پیش‌بینی معضلات و فرصتها پردازند. بنابراین باید در صدد استقرار جایگاهی باشند که از نظر، تولید دانش، نظریه‌پردازی، فعالیتهای پژوهشی، سازماندهی و برنامه‌ریزی، ارتباطات مؤثر و شناسایی متخصصان و علاقه‌مندان به پژوهش در راستای اهداف آموزش عالی گام بردارند. این تحقیق درصدد بررسی موقعیت و جایگاه کرسی دانشگاهی در مقام نظریه‌پردازان و تلاش برای تولید علم و برآورده کردن نیازهای علمی کشور و در نهایت دسترسی به توسعه همه‌جانبه از طریق این جایگاه است.

بیان مسأله

در عرصه‌های مختلف دانش، امر تولید علم نیازمند سیاستگذاری جدی و فوری است و دانشگاه‌ها به عنوان مهمترین نهاد تأثیرگذار در تولیدات علمی، رد و ابطال نظریات، شک سازمان‌یافته در مقابل یافته‌ها و تضارب افکار و آرا نقش ویژه‌ای را ایفا می‌نمایند (محسنی، ۱۳۸۲). با توجه به اینکه نظریه‌پردازی مقدمه تولید علم محسوب می‌گردد و تولید علم به عنوان یکی از کارکردهای اصلی آموزش عالی در نظر گرفته شده است که می‌تواند منجر به برطرف شدن نیازها و تحقق توسعه و پیشرفت کشور شود، این سؤالات مطرح می‌شود که این نهاد چگونه می‌تواند، فضای مناسبی را برای ارائه نظرات

کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره به‌منظور... / ۴۷

جدید و گفت‌وگوی قاعده‌مند فراهم سازد، در موضوعات پژوهشی به انتخاب صحیح بپردازد، منابع مالی کافی را به امر تولید علم اختصاص دهد، به شناخت افراد توانمند و با انگیزه در موضوعات پژوهشی اقدام نماید، ارتباط عمیق بین نهاد تولیدکننده و مصرف‌کننده علم ایجاد کند و به عبارت دیگر نظام دانشگاهی چگونه می‌تواند از حالت مصرف‌گرایی علمی به نظام تولیدکننده علم در یک فضای آزاداندیشی تبدیل شود؟ در این رابطه از یک طرف شاهد اهمیت تولید علم و دانش در توسعه و پیشرفت کشورها هستیم و آن را مهمترین گزینه برای خروج از انفعال می‌دانیم و از طرف دیگر با توجه به ویژگیهای آموزش عالی و تأثیر آن در توسعه و پیشرفت جامعه، نقش و جایگاه کرسی در این نهاد مطرح می‌شود و درک این مطلب که چگونه کرسی نظریه‌پردازی می‌تواند نقش مهمی را در امر نظریه‌پردازی، تولید علم، گسترش مرزهای دانش و درنهایت ارائه خدمات به جامعه و رفع معضلات کشور ایفا نماید؟ افراد با داشتن چه صلاحیتهایی می‌توانند در این کرسی‌ها شرکت کنند؟ چه فرایندی در شکل‌گیری کرسی‌های نظریه‌پردازی نقش دارد؟ ساختار مناسب برای ایجاد چنین جایگاهی چگونه باید باشد؟ به چه امکانات و منابعی برای ایجاد این کرسی‌ها نیازمندیم؟

این تحقیق در صدد پاسخگویی به سؤالات فوق است تا از این طریق چارچوب ادراکی مناسب برای نظام آموزش عالی کشور ارائه دهد.

با توجه به اینکه بخش مهمی از وظایف دانشگاهها ارائه نظریه، تولید علم، اشاعه و آموزش دانش و پژوهش در جامعه است (محسنی، ۱۳۸۳)، می‌تواند از طریق فعالیتهایی از قبیل تعیین موضوعات تحقیقاتی مورد نیاز جامعه، تعیین اولویتهای تحقیقاتی، پذیرش تحقیقات مورد نیاز سایر سازمانها، تربیت دانشجویانی با مهارتهای تحقیق، ساماندهی، نظارت بر فعالیتهای تحقیقاتی در حال انجام، طبقه‌بندی و کاربردی ساختن نتایج تحقیقات برای رفع معضلات و مسائل و نظایر آن نقش مؤثری ایفا نمایند و بتوانند از نظر تولید علم در جهان و در سطح منطقه جایگاه مناسبی به‌دست آورند، در این راستا ضرورت مطالعه حاضر از چندین بعد قابل بررسی است:

الف) از نظر اهمیت علم و دانش و نقشی که می‌تواند در پیشرفت و توسعه کشور ایفا نماید.

ب) به دلیل وظیفه‌ای که آموزش عالی در فرایند تولید علم دارد.

ج) نقشی که دانشگاهها در تربیت متخصصان و افراد تحصیل کرده و حرفه‌ای در مقام نظریه‌پردازان دارند.

د) آگاهی جامعه علمی از فرایند نظریه‌پردازی

ه) ایجاد فرصت مناسب برای طرح ایده و تبادل آراء

و) توجه به توسعه مبتنی بر دانایی در برنامه چهارم توسعه

ز) مطرح شدن کشور ایران در جایگاه اول علمی در سطح منطقه در سند چشم‌انداز بیست‌ساله

ح) نگرش فرایندی به رشد علمی کشور به‌عنوان یکی از مشخصات طرح جامع علمی کشور.

ط) جایگاه و نقش کرسی و هدایت دانشگاه در جهت اهداف یاد شده

ی) توجه ویژه معاونت پژوهشی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در سال نوآوری و شکوفایی به برنامه‌ریزی برای تقویت و حمایت از پژوهش‌های علوم انسانی در کشور با رویکرد جذب نخبگان در این حوزه، کاربردی نمودن پژوهش‌های مربوط و گسترش نظریه‌پردازی با همکاری شورای عالی انقلاب فرهنگی؛ برنامه‌ریزی در جهت نهادینه‌سازی و ایده‌پردازی در این حوزه.

پیشینه تحقیق

با توجه به ضرورت و اهمیت پژوهش می‌توان گفت: «کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره» به مجامعی آکادمیک اطلاق می‌شود که به‌منظور ارزیابی و سنجش تخصصی و روشمند یک نوآوری، نظریه و یا نقد علمی، با حضور صاحب‌نظران برجسته رشته علمی مربوط تشکیل می‌شود و هم‌اکنون متولی آن در کشور ایران شورای عالی انقلاب فرهنگی است.

هدف اصلی از راه‌اندازی این هیأت در ایران، حمایت از گسترش کمی و کیفی برگزاری کرسی‌ها در حوزه علوم انسانی و معارف دینی و مساعدت مؤثر به بسط آزاداندیشی و شکل‌گیری جنبش ملی نقد و نظریه‌پردازی است (آشنایی با هیأت حمایت از کرسی‌های نظریه‌پردازی، ...، ۱۳۸۶). برخی اهداف و سیاستهای هیأت حمایت از کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره عبارت‌اند از: علمی کردن مجادلات و تخصصی کردن گفت‌وگوهای فرهنگی و ایجاد فرصت رسمی و علمی و قانونی برای عرضه ایده‌ها و نقد و

کالبدشکافی آنها، نهادینه‌سازی اندیشه و بیان و امکان تبادل آرای علمی با رعایت اخلاق و منطق گفت‌وگو و قانون اساسی، تشویق نخبگان و مراکز علمی کشور به ارائه نظریات پژوهشی و تولید نظریه در علوم انسانی با اتکای به مبانی اسلامی به‌منظور خروج از جزم‌های ترجمه‌ای و وارداتی و نیز تحجر و قشری‌گری.

فرایند اجرای کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره بدین صورت است که کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره پس از اعلام آمادگی یا دعوت یکی از محققان، طراحی می‌شوند. برای برگزاری یک کرسی، ابتدا محقق باید خلاصه نوآوری، نظریه و یا نقد خود را در قالب طرح‌نامه‌ای که از قبل طراحی شده، ارائه دهد. در این طرح‌نامه محقق به سؤالاتی درباره روش‌شناسی، فرضیه، ساختار و دلایل نظریه، نوآوری و یا نقد پاسخ می‌دهد و اگر کتاب یا مقالاتی نیز در زمینه مربوط تألیف کرده باشد، برای بررسی بیشتر پیوست می‌نماید.

هر کرسی از یک کمیته داوران مستقل برخوردار است که برحسب موضوع و مطابق شرایط آیین‌نامه، تشکیل می‌شود. پس از تشکیل کمیته داوران، طرح‌نامه نوآوری، نظریه و یا نقد در کمیته داوران مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس ضمن تعیین معیارهای کلی سنجش و ارزیابی نظریه، نوآوری و یا نقد، از دو ناقد و ارزیاب متخصص و مجرب برای مطالعه و نقد تفصیلی دعوت به عمل می‌آید.

پس از آماده شدن نقدها و ارزیابی‌ها، کرسی قابل برگزاری است. طبق آیین‌نامه، صاحب نظریه نوآوری و یا نقد، ابتدا در سرفصل‌های مشخصی به تبیین دیدگاه علمی خود می‌پردازد و در ادامه هر یک از ارزیابان به صورت مستقل نقدهای خود را مطرح می‌کنند. لازم به ذکر است علاوه بر اعضای کمیته داوران و ارزیابان، تعدادی از متخصصان و صاحب‌نظران مربوط نیز به کرسی‌ها دعوت می‌شوند و بخشی از وقت جلسه به طرح سؤالات آنان اختصاص می‌یابد. در مرحله بعد مجدداً صاحب نظریه، نوآوری و یا نقد، ضمن پاسخگویی به سؤالات و ابهامات، به دفاع از دیدگاه خود می‌پردازد (همان منبع).

در کشور کانادا مرکزی تحت عنوان نظریه‌سازی و روش‌شناسی پژوهش^۱ عملکردی مشابه کرسی‌های نظریه‌پردازی ایفا می‌نماید (کارلو، ۲۰۰۴). این مرکز از طریق برگزاری کارگاه‌های نظریه‌پردازی، برگزاری گردهمایی‌های تخصصی، انتشار

ماهنامه‌ها و مجلات علمی و فراخوان برای نظریه‌ها و نوآوری‌ها با مراکز علمی، مراکز پژوهشی و دانشگاهها در ارتباط است. مرکز نظریه‌پردازی و روش‌شناسی پژوهش (TCRM) در کانادا از یک‌سو به ارائه خدمات علمی به مراکز علمی می‌پردازد (از طریق توسعه آثار علمی متخصصان) و از سوی دیگر در جریان انجام امور تخصصی خود از خدمات تخصصی مراکز علمی برای پیشبرد اهداف خود استفاده می‌نماید. بدین ترتیب این مرکز با دیگر مراکز علمی نوعی ارتباط دو سویه برقرار می‌کند (TCRM, 2007).

مراکز نظریه‌پردازی در کشورهای مختلف دنیا با اهداف خاص و با پیشینه طولانی در زمینه‌های متفاوت فعالیت می‌کنند، مانند RAND^۱ در آمریکا (RAND.org...), CEDA^۲ در استرالیا (ceDA. Com...), IDS^۳ در مالزی و... که عرصه فعالیت آنها شامل این موارد است: انجام طرح، تجزیه و تحلیل دیدگاههای توسعه، برگزاری جلسات بحث و گفت‌وگو، سمینار، گردهمایی و انتشارات یا ترکیبی از آنها که زمینه‌های کاری آنها اغلب ایده‌پردازی و ارائه نظریه در خصوص برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، نظامی و یا حل مشکلات خاص در سازمانهای محلی، ملی و بین‌المللی است و پژوهشگران در این مؤسسات به صورت رسمی، پاره‌وقت و یا از طریق شبکه غیرحضوری به کارگرفته می‌شوند.

این نکته بسیار حایز اهمیت است که نهضت نظریه‌پردازی مانند هر نهضت دیگری نیازمند رهبری و مدیریت است و مؤسسات آموزش عالی، در ایجاد و هدایت آن نیاز به افرادی دارند که به عنوان صاحب کرسی در جهتگیری اهداف نقش مؤثری ایفا نمایند، بنابراین صاحب کرسی باید سمت منحصر به فردی باشد که بتواند رهبری کند، فهم وسیعی از کار دیگران داشته باشد و با تجارب و دانش تخصصی خود، در صدد شناسایی بحرانهای اقتصادی، فناورانه و فرهنگی بر آید و راه‌حل‌های اساسی پیشنهاد نماید، بتواند در جهت دادن افراد به امر نظریه‌پردازی اقدام نماید و در رفع معضلات و در توسعه و پیشرفت کشور نقش مهمی داشته باشد؛ چرا که نظریه‌پردازی

1 – (RAND) the name of which was derived from a contraction of the term *research and development*

2 – Committee for Economic Development of Australia

3 – Institute for Development Studies

از فرایند خاصی تبعیت می‌کند که نیاز به اشخاص فرهیخته برای راهنمایی و هدایت این فعالیت علمی دارد. بررسی نقش و جایگاه کرسی‌ها در کشورهایمانند امریکا و کانادا نشان می‌دهد که کرسی‌ها نقش مهمی در زمینه‌های رهبری، مدیریتی، توسعه و بهسازی هیأت علمی و دانش‌پژوهی مؤسسات آموزش عالی ایفا می‌نمایند و می‌توانند با توجه به تغییراتی که در محیط خارج و در داخل ایجاد می‌شود از طریق برنامه‌ریزی صحیح، تصمیمات مهمی اتخاذ نمایند و آموزش عالی را در راستای اهداف خویش رهنمون سازند، در این زمینه می‌توان به تحقیقات انجام شده^۱ زیر اشاره کرد:

جنه ریچ^۱ (۱۹۸۱) در گزارش خود اعلام می‌دارد، اوایل سال ۱۹۴۲، کرسی را جایگاه اصلی در یک دانشگاه و یا مؤسسه^۲ می‌دانستند، علاوه بر این سردبیری در سرمقاله‌ای در مجله آموزش عالی^۲ بیان داشت که هیچ کس در تعیین فردی برای مؤسسات آموزش عالی نقشی بزرگتر از نقش صاحب کرسی دانشگاه ایفا نمی‌کند (کاریج، ۲۰۰۵).

جی ملیچ و میسکین^۳ (۲۰۰۴)، ۸۰۰ کرسی را در دانشگاهها و کالج‌ها مورد مطالعه قرار دادند و نقش و مسؤولیت‌های آن را مشخص کردند، ۴ نقش جامع و اصلی کرسی‌ها که از این مطالعات به دست آمده از این قرار است: نقش رهبری، دانش‌پژوهی، توسعه بهسازی هیأت علمی و نقش مدیریتی (دیر و میلر، ۱۹۹۹).

استیون گراهام و پم بن‌اوایت^۴ (۲۰۰۴)، چهار نقش عمده صاحبان کرسی را در دانشکده شناسایی کردند که عبارت‌اند از: نقش اداری، رهبری، میان‌فردی (اجتماعی)، و توسعه نیروی انسانی.

که البته هر کدام از این نقش‌ها، شامل چند زیرمجموعه می‌شوند:

۱- در نقش اداری: سرپرستی مالی، هماهنگ‌کننده برنامه، گزارش‌دهنده، سرپرست کارکنان مطرح می‌گردد.

۲- نقش رهبری شامل دوراندیشی، حامی درونی، واسطه درونی، ارتباط بیرونی، رهبر برنامه درسی و الگوی نقش است.

۳- نقش میان‌فردی: مشاور، مربی، واسطه و تعدیل جو را شامل می‌شود.

1 – jenniferich

2 – journal of Higher Education

3 – Gmelch & Miskin

4 – Steven Graham & pam Benoit

۴- در نقش توسعه نیروی انسانی مواردی از قبیل، استخدام هیأت علمی، دوست و امین هیأت علمی، ارزیاب هیأت علمی و منبع مبارزه مطرح می‌گردد.

در تحقیقی که گراهام و بن‌اوایت انجام دادند، ماهیت منحصر به فرد صاحب کرسی، یک معنای جدید به «دید^۱» می‌دهد و آن با گروه‌های علمی مرتبط است که تمرکز یک چشم را بر «تصویر بزرگ^۲» و تمرکز چشم دیگر را بر «جزئیات^۳» می‌داند (گراهام و بن‌اوایت، ۲۰۰۴).

ادواردز^۴ (۲۰۰۶)، در پژوهش خود به اهمیت کرسی‌ها در دانشگاه اشاره می‌کند و آن را به‌عنوان تسهیل‌کننده تعاملات در سطوح مختلف می‌داند. وی نقش‌های صاحب کرسی را به دو دسته رسمی و غیررسمی تقسیم نموده است؛ نقش رسمی شامل برطرف‌کننده مشکلات، برنامه‌ریز، توزیع‌کننده اطلاعات، ارزیابی هیأت علمی و اختصاص‌دهنده منابع. نقش غیررسمی شامل سرپرست، معلم، توسعه‌دهنده حرفه‌ای به‌عنوان مربی و الگوی نقش، مشاور و حمایت‌کننده (ادواردز، ۲۰۰۶).

بنابراین همان‌طور که پیشتر به آن اشاره گردید این نهاد نیاز به متولی با ویژگی‌های منحصر به فرد دارد و با توجه به نقش مؤثری که آموزش عالی در تولید علم دارد و جایگاهی که متولی به‌عنوان صاحب کرسی می‌تواند در جهت‌دهی علمی داشته باشد، هدف از این مطالعه بررسی وضعیت کرسی‌ها در ایران و جهان و ارائه چارچوب ادراکی مناسب برای نظام آموزش عالی در جهت نظریه‌پردازی و تولید علم است.

مواد و روشها

مطالعه حاضر یک مطالعه کیفی از نوع گراند تئوری است. از این تئوری در پژوهش‌های کیفی استفاده می‌شود (انصاری و همکاران، ۱۳۸۶) و جامعه پژوهش را متخصصان و اعضای هیأت علمی دانشگاهها تشکیل داده‌اند.

نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند با شیوه گلوله برفی و روش جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از اسناد و مدارک و مصاحبه آزاد با رؤسا، معاونان پژوهشی، مدیران گروهها و اعضای هیأت علمی دانشگاهها که در گذشته برخی از آنان در سمت‌های مدیریت

1 – Vision

2 – Big Picture

3 – Details

4 – John Edwards

پژوهشی بوده‌اند و حداقل دارای مرتبهٔ دانشجویی هستند انجام پذیرفت. پس از انجام مصاحبه پژوهشگر مصاحبه‌ها را از نوار پیاده و به روش تحلیل ۱۰ مرحله‌ای استروبرت اقدام به تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست آمده کرد، بدین صورت که پس از خوانده شدن چندین بار متن هر مصاحبه و استخراج کدهایی که به لحاظ مفهومی با یکدیگر مشابه بودند، کدها به صورت دسته‌هایی در آمدند، سپس دسته‌های اولیه با یکدیگر مقایسه و ضمن ادغام موارد مشابه دسته‌هایی که به یکدیگر مربوط می‌شدند حول محور مشترکی قرار گرفتند. محقق با مراجعهٔ مجدد نزد مصاحبه‌شوندگان برای اعتباربخشی به اطلاعات اقدام نمود. شایان ذکر است به‌منظور بررسی میزان توافق نظرات ۳۰ نفر از متخصصان در خصوص چارچوب ارائه شده در رابطه با کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره برای نظام آموزش عالی کشور نیز از ضریب کندال^۱ استفاده شد.

یافته‌ها

در ارتباط با سؤال اول، «از حرکتی که مدتی است در مملکت با عنوان کرسی‌های نظریه‌پردازی» آغاز شده است چه تلقی مفهومی دارید؟» تلقی مشارکت‌کنندگان از مفهوم کرسی‌های نظریه‌پردازی بدین صورت مطرح گردید:

ایجاد فضایی باز برای بیان ایده‌ها، تشکیل سازمان رسمی برای طرح‌های نو، نگرش نظام‌مند به تولید علم، توجه به فرایند مشکل‌گشایی و حل مسأله. در رابطه با سؤال دوم چه نسبتی بین دانشگاه‌ها و سایر نهادهای کشور (شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارتخانه‌های مرتبط، مجلس، نهاد ریاست جمهوری و فرهنگستان‌ها) و بلوغ و بالندگی این حرکت تصور می‌کنید؟ نتایج نشان داد که نقش نهادهای مختلف (مجلس، قوهٔ قضائیه، نهاد ریاست جمهوری، فرهنگستان‌ها و ...) به‌منظور حمایت از نظریه‌پردازی مطرح شده است و دانشگاه به‌عنوان کانون اصلی نظریه‌پردازی و جهت‌دهندهٔ نظام مهمترین نقش را ایفا می‌نماید.

نتایج حاصل از سؤال سوم پژوهش آیا از ساختارهای در حال شکل‌گیری در حمایت از این حرکت مطلع هستید؟ تا چه میزان این ساختارها را موفق و کافی تلقی

1 – Kendall s Coefficient of Concordance

می‌کنید؟ آیا پیشنهادهای دیگری در ایجاد ساختار برای حمایت از این حرکت دارید؟ نشان‌دهنده اهمیت این موارد بود؛ استقلال دانشگاه، شایسته‌سالاری و مدیریت قوی، فضایی برای آزاداندیشی، تجدیدنظر در ساختار، انتشار اطلاعات، ایجاد واحد جدید با عنوان هسته‌های علمی دانشجویی و ایجاد کرسی‌های دانشجویی برای ابراز ایده‌ها و نظرات مطرح شده از طرف دانشجویان علاقه‌مند.

در مورد سؤال چهارم پژوهش، آیا اطلاعاتی از سایر کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه در این زمینه دارید؟ چه تجربیاتی از سایر کشورها را قابل پیاده‌سازی در ایران می‌دانید؟ کشورهایمانند آمریکا، انگلستان، مالزی و... سرآمد کشورهای نظریه‌پرداز عنوان شدند.

در پاسخ به سؤال پنجم، تا چه میزان شرایط اجتماعی و فرهنگی و فضای محیط‌های دانشگاهی و روحیات فرهیختگان جامعه را برای نهادینه‌سازی این حرکت مساعد تصور می‌کنید؟ برای نهادینه‌سازی این حرکت در جامعه دانشگاهی مواردی از قبیل، تجدیدنظر در چارچوب‌های تحقیقاتی و فرم‌های پروپوزال‌نویسی و حمایت جدی از نظریه‌پردازان از نظر مادی و معنوی را امری ضروری مطرح کردند.

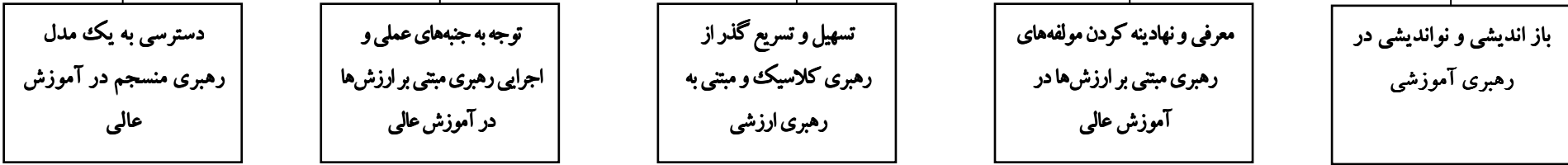
مشارکت‌کنندگان در ارتباط با سؤال ششم، فرد صاحب کرسی برای هدایت و جهت‌دهی کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره باید دارای چه ویژگی‌هایی باشد؟ به نکاتی از این قبیل اشاره کردند: صداقت علمی، پایبندی به اخلاق در علم، برخورداری از خلاقیت فکری، داشتن تجربه عملی، انعطاف‌پذیری ذهنی، بی‌توجهی به منافع شخصی و پرهیز از جزم‌اندیشی.

محقق پس از ارائه چارچوب ادراکی در این زمینه، نظر متخصصان و صاحب‌نظران را راجع به چارچوب ادراکی ارائه شده جویا شد که مواردی را از قبیل وظایف فرهنگی، بالا بردن سطح آگاهی و هوشیاری دانشجویان، ارتباط جدی دانشگاه با جامعه و توسعه مادی و معنوی متذکر شدند.

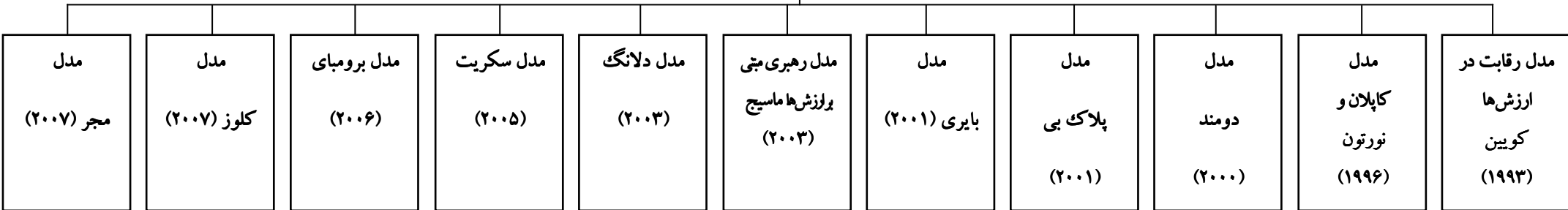
ضریب کندال نیز برابر با ۰/۷۲ برآورد گردید که در سطح ۰/۰۱ معنادار بوده و نشان‌دهنده میزان توافق نسبتاً بالا بین دیدگاه آنان است (نمودار ۱ چارچوب ارائه شده برای برپایی کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره برای نظام آموزش عالی کشور به نمایش می‌گذارد).

چهارچوب پیشنهادی

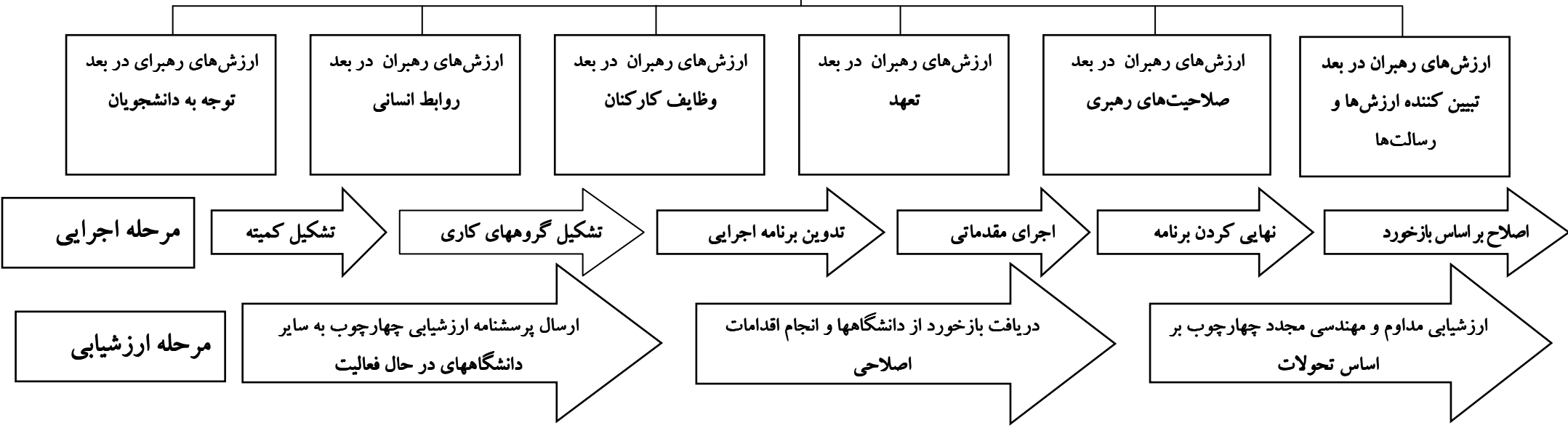
فلسفه و اهداف چهارچوب

مبانی نظری چهارچوب

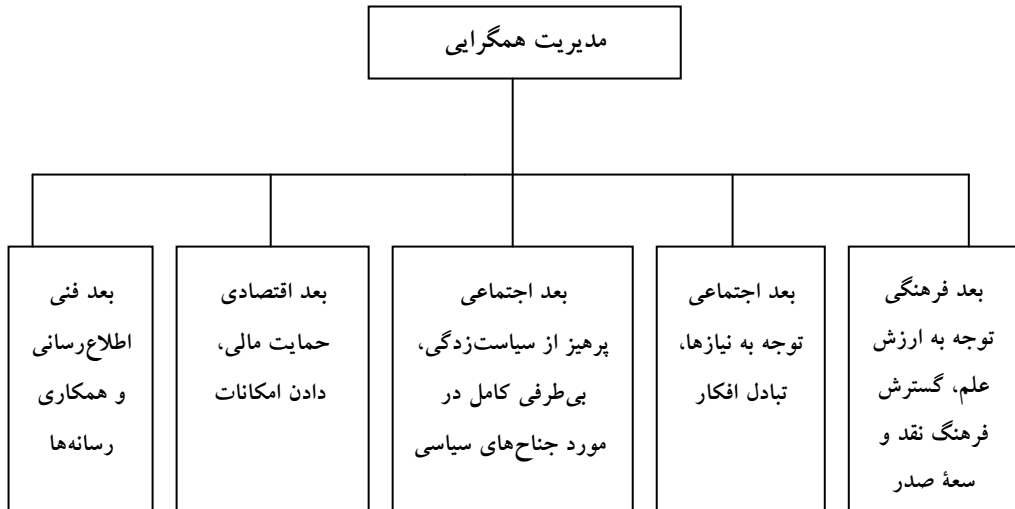

چهارچوب ادراکی

همچنین مشارکت‌کنندگان مناسب نبودن نظام آموزشی و توجه به تولید مقاله برای ارتقا به جای تولید علم را از معضلات اساسی در این زمینه نام بردند. و توجه به مسائل روان‌شناختی مانند خودباوری و ترویج فرهنگ «ما می‌توانیم»، آموزش تفکر انتقادی، تقویت قوه استنباط و...، توجه به نیازهای زیستی پژوهشگران و علاقه‌مندان به پژوهش و پرهیز از سیاست‌زدگی را به‌عنوان پیش‌نیاز و از جمله عوامل اساسی در تولید علم در دانشگاهها مطرح کردند. پژوهشگر پس از طبقه‌بندی مفاهیم ارائه شده مشارکت‌کنندگان، آنها را بر اساس ابعاد مختلف تحت پوشش مدیریت همگرایی دسته‌بندی کرد. باید گفت که در این نوع مدیریت به ارزشهای یکسان توجه می‌شود و افراد به آن مرحله از آگاهی می‌رسند که از تفرقه پرهیزند، آنگاه نظام آموزش عالی با تمرکز بر افرادی که شایستگی دارند و به‌غیر از فعالیتهای آموزشی و پژوهشی و طی نمودن مراحل ارتقا، دارای تجارب عملی و سبک جدید علمی و به‌عنوان نوآور و نقاد دارای امتیاز ویژه هستند، کرسی نظریه‌پردازی اعطا می‌نماید. این صاحب کرسی با پیوند و شناختی که هم با درون نظام آموزش عالی و هم با بیرون از این نظام برقرار می‌نماید در جهت هدایت این سفینه علمی اقدام می‌نماید.

در این جایگاه علاوه بر بررسی ایده‌ها و نظریات جدید، شناسایی افراد توانمند و جهت دادن آنها به سمت نظریه‌پردازی و توسعه و بسط نظریه‌ها و دادن امکانات لازم به آنها، ضروری به نظر می‌رسد. به عبارت دیگر به غیر از بررسی طرحها و ایده‌ها، این کرسی‌ها وظایف آموزشی و پژوهشی و فرهنگی را نیز بر عهده دارند که از طریق برگزاری کارگاههای تفکر خلاق و کارگاههای نحوه اندیشیدن صورت می‌پذیرد، ولی به‌گونه‌ای که اطلاع‌رسانی کافی صورت گیرد و افراد علاقه‌مند در آن شرکت کنند. آنگاه با کمیسیون‌های علمی و تخصصی بررسی مجددی صورت می‌گیرد و نظریات جدید به‌صورت انگاره‌های جدید مطرح می‌شود که در نهایت منجر به تولید علم و توسعه خواهد شد، توسعه‌ای که همه‌جانبه است و همه ابعاد زندگی مادی و معنوی را تحت پوشش خود قرار می‌دهد. (نمودار ۲ برخی از مواردی که مشارکت‌کنندگان به‌عنوان پیش‌نیاز و پیش‌شرط نظریه‌پردازی و در نهایت تولید علم برای رسیدن به توسعه را مطرح نمودند نشان می‌دهد).

نمودار ۲- پیش‌نیاز و پیش‌شرط ایجاد کرسی‌های نظریه‌پردازی

بحث و نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها

نتایج حاصل از مصاحبه نشان داد، دانشگاه اصلی‌ترین و مهمترین جایگاه برای ایجاد کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره است. با توجه به اینکه دانشگاه یک سازمان آموزشی - پژوهشی، علمی و اجتماعی است و اثربخشی آن به کارایی و کیفیت کارکنان آن و به‌ویژه اعضای هیأت علمی وابسته است و موضوعات تخصصی به اعضای هیأت علمی واگذار می‌شود و اعضای هیأت علمی نیز باید دارای بالاترین صلاحیت در تصویب، اجرا و ارائه طرح‌های تحقیقاتی و تخصیص منابع برای انجام امور علمی باشند، بر این اساس کرسی‌های نظریه‌پردازی در نظام آموزش عالی، برای تحقق اهداف و دستیابی به رسالت این نظام که همانا ارائه نظریه و در نهایت تولید علم است، به رهبری، مدیریت و توان پژوهشی بالایی نیاز دارد تا بتواند در جهت‌دهی فعالیتها نقش ارزنده‌ای ایفا نماید و اعضای هیأت علمی بهترین انتخاب برای جهت‌دهی فعالیت‌های این نهاد محسوب می‌گردند. در واقع عضو هیأت علمی به‌عنوان صاحب کرسی با توجه به ویژگی‌هایی همچون مهارت‌های رهبری، مدیریتی، دانش‌پژوهی و بهسازی هیأت علمی

و مد نظر قرار دادن ارزشهای معنوی، نقدپذیری، خلاقیت و نقش‌پیش‌کنشی و تصمیم‌گیرنده‌ی اساسی، همچنین به‌عنوان مهمترین حلقه‌ی اتصال در بین اعضای هیأت علمی و دانشجویان و محیط پیرامون خود و شناسایی ظرفیت‌های موجود در صورت داشتن اختیارات لازم می‌تواند نقش ارزنده‌ای در جهت‌دهی چنین جایگاهی به سمت نظریه‌پردازی ایفا نماید. در واقع از نظریاتی که به تولید علم منجر شود و موجب رفع معضلات و مسائل کشور شود، انتظارات جامعه را برآورده سازد و توسعه را به دنبال داشته باشد، حمایت نماید. اصلی‌ترین شرط برای به‌وجود آوردن چنین جایگاهی، آرامش محیط، تشکیل اجتماعی علمی و تحقق فضای نقد و بررسی و انتخاب صاحب کرسی با در نظر گرفتن شایسته‌سالاری و طی نمودن مراتب ارتقای هیأت علمی است. لازم به ذکر است در سایر کشورها مراکز نظریه‌پردازی به طرح ایده‌ها و نظریات در خصوص برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و... می‌پردازند، که هم اکنون با عنوان اتاق فکر مطرح می‌شود. در حالی که کرسی‌های نظریه‌پردازی بسیار هدفمند عمل می‌نمایند و از ابتدا با شناسایی ظرفیت‌های موجود و براساس ضرورت و نیاز جامعه فرایند تحقیق و پژوهش را تا رسیدن به نتیجه با متخصصان و افراد علاقه‌مند پیگیری می‌نمایند.

به نظر می‌رسد در این راستا ضرورت رفع ابهام و تبیین دقیق مفهوم نظریه‌پردازی به‌گونه‌ای که اصل مسأله برای صاحب‌نظران ایضاح و روشنی لازم را داشته باشد و ضرورت اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌ها به منظور ایجاد حرکت فکری از اهمیت خاصی برخوردار باشد. تشکیل کرسی‌های نظریه‌پردازی در رشته‌های مختلف دانشگاهها ضروری به نظر می‌رسد و شرط شرکت در آن داشتن مرتبه استادی، دانشیاری (به دلیل مطالعات و تجربیات بیشتر در زمینه‌های مختلف آموزشی، پژوهشی و...) است و استادیاران به شرط انجام کار علمی ابتکاری و خلاق حق شرکت داشته باشند. این کرسی‌ها با فعالیتهای متنوع آموزشی، فرهنگی و پژوهشی می‌توانند در تربیت نسل جدید به منظور نظریه‌پردازان آینده اقدام نمایند. در این رابطه برقراری همایش‌های فصلی یا سالانه به منظور ارائه نظریات و طرح‌های نو، شرکت صاحبان اندیشه در جهت نقد و بررسی موضوع مطرح شده نیز می‌تواند مفید باشد. چنانکه ایده‌ها و نظرات با اشکالاتی روبه‌رو گردید، می‌توان برای آن دسته از افرادی که مورد

نقد قرار گرفته‌اند و نیز برای سایر افراد به‌منظور آشنایی با ارائه ایده و طرح‌های نو و نقد مناظره، کارگاه‌های روش تحقیق برای نظریه‌پردازی، کارگاه‌های تفکر خلاق و کارگاه‌های نحوه‌اندیشیدن برگزار کرد.

تشکیل کمیسیون‌های تخصصی و مدیریتی در کرسی‌ها برای بررسی طرح‌ها، ایده‌ها و نوآوری‌ها براساس معیارهای خاص هر رشته به‌خصوص معیار سودمندی لازم است. در واقع نظریه‌پردازی منجر به تولید علم می‌شود و امروزه کشوری که از نظر تولید علم در جایگاه ویژه قرار داشته باشد، قدرتمند تلقی می‌گردد و به همین منظور شرط توسعه‌یافتگی از نظر مادی و معنوی تولید علم است. ایجاد انگیزه و دادن امکانات پژوهشی به محققان و نخبگان و حمایت‌های مالی و معنوی، ایجاد فضای فرهنگی و اجتماعی مناسب برای نقد نظریات علمی، دینی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی و گسترش فرهنگ نقد، توجه به ارزش علم و دانش، رعایت مالکیت معنوی و حمایت قانونی جدی از صاحبان ایده و طرح‌های جدید، توجه به استقلال و آزادی علمی و همه اینها اقتضای برخورداری دانشگاه از حداکثر آزادی، امنیت فکری، شغلی و اجتماعی و استقلال سازمانی را دارد. به نظر می‌رسد که تقویت ارتباط آموزش عالی با بازار کار، صنعت، خانوارها، دولت و تأمین‌کنندگان منابع مالی، جامعه علمی و افکار عمومی برای نزدیک شدن به ایده‌ها و برآورده کردن تقاضاها و مطالبات هر قشر باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد، زیرا از دید منطقی، صنعتگر و کارگری که صاحب فکر نو و ابتکار هم هست، باید در بستری مناسب، امکانات پرورش و بالندگی و ظهور استعداد را داشته باشد. با توجه به ویژگی‌های صاحب کرسی و نقشی که می‌تواند در پیشبرد اهداف مورد نظر داشته باشد، مدیریت غیرمتمرکز شرط اساسی در این عرصه تلقی خواهد شد. آیین‌نامه‌های ارتقای اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها، خلاقیت‌ورزی علمی را تسهیل و تشویق نماید، به‌طوری که در فرم‌های ارزشیابی اعضای هیأت علمی در ارتباط با نوآوری، نظرات جدید و گسترش مرزهای دانش تجدیدنظر و تأکید شود، امنیت شغلی استادان خلاق و نوآور تضمین شود، با تحولی که در متون درسی و شیوه تدریس مدرسان صورت می‌گیرد، موجبات بروز و رشد تفکر انتقادی و خلاق، تقویت قوه استنباط و آگاهی فراهم شود و نظام آموزش عالی بتواند در تربیت انسان‌های توانمند و نظریه‌پرداز، به‌طوری که در آینده سکان‌دار این سفینه علمی باشند، اقدام نماید.

منابع

انصاری، مریم. علیرضا یوسفی. نیکو یمانی. و محمدحسین یارمحمدیان. (۱۳۸۶)، *مقدمات روش تحقیق کیفی، راه و روش نظریه‌پردازی در علوم انسانی و بهداشت و درمان*، انتشارات دانشگاه علوم پزشکی اصفهان.

آشنایی با حمایت از کرسی‌های نظریه‌پردازی، نقد و مناظره ۱۳۸۶. www.korsiir.
قاضی مرادی، اسدالله. (۱۳۸۶)، «مقدمه‌ای بر نهضت نرم‌افزاری برای تولید علم در مراکز تحقیقاتی»، *باشگاه اندیشه*،

محسنی، علی‌اکبر. (۱۳۸۳)، «آسیبهای فرهنگی و اجتماعی دانشگاهها»، *دایرةالمعارف آموزش عالی*، تهران.

Boden, Dana W.R. (1999). "ACADEMIC LIBRARIANS' VIEWS OF THE Chairs Professional Development Role".

Carroll, James B. & Wolverton, Mimi. (2004). "New Direction For Higher Education" *The Life Cycle Of A Department Chair, Who Becomes A Chair* "no 126.

Craig, Clarissa M. (2005). "Leading from the Department Chair" *The Community College Enterprise*; Fall.

Dyer, Beverly G. & Miller, Michel. (1999) "A Critical Review of Litreture Related to the Department Chair Position".

Edwards, II., John Wilton. (2006). "Department Chair Roles in Community College.

Gmelch Walter H. "The department Chair's Balancing Act" *New Directions for Higher Education*, no- 126, summer.

Graham, Steven. & Benoit, Pam, "Constructing The Role of Department Chair" 2004 .

<http://www.rand.org/about/history>

http://www.ncfr.org/pdf/conf/TCRM_Nesletter_07

<http://www.CEDA.com.av/public/about/history-index.htm> 1

تاریخ وصول: ۸۷/۹/۲۹

تاریخ پذیرش: ۸۷/۱۰/۲۱